

PRVA GRUPA PITANJA

1. Pojam tehničkog saznanja ✓

Pojam tehničkog saznanja usko je povezan sa terminom tehnologije koji doslovno prevedeno označava znanje o mehaničkim vještinama. Pojam tehničkog saznanja ujedinjuje ideje, stavove i principe koji opisuju postanak i funkcionisanje materijalnih sredstava, te i same postupke korišćenja tih sredstava, kao i sama materijalna sredstva nastala na pomenutim idejama i principima. Tehničko saznanje ima dvije dimenzije – **teorijsko-saznajnu** (ima za cilj stvaranje materijalnih saznanja nastojanjem da racionalno iskustvenim putem otkrije objektivne osobine određenih pojava i njihovu poveznost, a odlikuje se objektivnošću – realno i adekvatno identifikovanje osobina pojava, opštošću – otkrivanje zajedničkih osobina istraživanjem, preciznošću – jasno i precizno identifikovanje i sistematičnošću – sklapanje tehničkog saznanja u kompaktnu logičku cjelinu) i **materijalno-praktičnu** (kreiranje tehničkih sredstava koja na praktičan način zadovoljavaju konkretne potrebe ljudi, a odlikuju tehničko saznanje praktično-instrumentalnim karakterom, odnosno materijalni karakter koji se ogleda u rješavanju praktičnih problema i praktičnih potreba društva).

2. Pojam i osobine naučnog saznanja ✓

Nauka je racionalno utemeljena cjelina znanja o nekom predmetu koja se koristi definisanim pojmovnim okvirima i razrađenim metodama istraživanja. Cilj nauke je istina. **Naučno saznanje**, za razliku od tehničkog, ima **teorijski karakter**. Najprije je taj karakter bio misaoni, sa ciljem otkrivanja suštine svijeta, ali bez racionalnog i konkretnog proučavanja stvarnosti koje bi moglo da posluži tehnici. Do uspostavljanja saradnje između naučnog i tehničkog saznanja dolazi u XIX vijeku.

Naučno saznanje se temelji na **idejama, stavovima, zakonima, empirijskim činjenicama i teoriji**. Karakteriše ga **objektivnost** (na adekvatan način opisuje i provjerava osobine pojava), **preciznost** (tačno definiše najbitnije osobine određene pojave kao i njene veze sa drugim pojavama), **opštost** (teži da otkrije unutrašnju, skrivenu suštinu pojava i da utvrdi opšte i relativne stalne veze odnosa među pojavama), **sistematičnost** (ideje su logički i uređeno povezane prema određenim principima).

3. Izvori tehničkog saznanja ✓

Možemo slobodno da poistovjetimo izvore tehničkog saznanja sa čovjekovom potrebom da riješi određene probleme praktične prirode. Čovjek oduvijek svjesno pravi oruđa kojima zadovoljava sopstvene potrebe u cilju preživljavanja usljed nespopsobnosti potpunom prilagođavanju prirodnim uslovima. Primjera radi, strijela i koplje predstavljaju nedostatak brzine u lovu, mlin nedostatak fizičke snage u obavljanju teških radova. Pored ovoga, značajne faktore za napredak naučnog saznanja predstavljaju praktične potrebe ljudi, naučno saznanje, kontinualni razvoj tehnike, komplementarnost tehnike, tržišna konkurencija i eksperimentalna radoznalost tehničkih stvaralaca.

Izvori i osobine tehničkog saznanja su **proizvodno-praktične potrebe** (nastojanje talentovanih ljudi u olakšavanju obavljanja određene djelatnosti), **naučno saznanje** (nauka je najprije proučavala stvarnost bez određene konkretizacije, ali je danas udružena sa tehnikom), **kontinuitet tehnike** (tehnika otvara nove sazajne probleme), **komplementarnost tehnike** (saznanja iz jedne oblasti tehnike nadopunjuju neke druge oblasti tehnike), **tržišna konkurencija** (praktično "tjera" kompanije da usavršavaju svoj način proizvodnje), **eksperimentalna radoznalost** (kreativnost, maštovitost, upornost itd.).

4. Stvaraoci tehničkog saznanja ✓

Prvi inženjeri, samim tim i stvaraoci tehničkog saznanja u prošlosti bile su **zanatlije, tehnički pronalazači**, odnosno **daroviti pojedinci**.

Najveći broj pronalazaka su ostvarile **zanatlije**, koje nisu ostajale samo na pronalasku, već su se trudile da usavrše i transformišu svoje tehničke inovacije. Njihovo znanje nije bilo formalno, jer nisu imali odakle da se školuju, međutim bilo je praktično i obimno, specijalističko.

Tehnički pronalazači su svoja saznanja većinom sticali iz pisanih izvora (zahvaljujući razvijenoj praksi starih civilizacija da se sva znanja zapisuju i tako čuvaju) i eksperimentalno istraživačkog rada.

Naučnici su bili ograničeni na polje astronomije i matematike. Značajni su Heron ("mašinski čovjek"), Straton (spojio filozofiju i eksperimentisanje) koji su bili iz Aleksandrije, Čang Heng (kinfeksi filozof i pronalazač) i Arhimed (grčki matematičar i pronalazač).

5. Nastajanje tehničke inteligencije ✓

Vremenom je količina pronalazaka proistekla iz istraživačkog rada raznih istraživačkih organizacija prevazišla broj radova samostalnih stvaraoca naučnog i tehničkog saznanja, te činjenica da je današnji broj pronalazaka oko 20 % rezultat rada pojedinca, a 80 % rada naučno-istraživačkih organizacija, dovoljno govori o tome da je današnji istraživački rad postao društveno organizovan i da zavisi od organizovanog i sistematičnog rada tehničke inteligencije.

U prvim obrazovnim ustanovama (svjetovni, odnosno teološki obrazovni sistem) nisu postojali tehnički predmeti, upravo zbog **nezainteresovanosti vladajuće klase** za razvojem tehnike, zbog kontrasta eksperimentalnog rada i dogmatske teološke interpretacije svijeta. **Religija** je stvorila u nauci prezriv odnos prema konkretnoj stvarnosti, a vladajuće klase (plemstvo i sveštenstvo) prezriv odnos prema upotrebi eksperimentalnog metoda u naučnom istraživanju (sav manuelni rad je smatran nedostojnim slobodnom čovjeku i naučniku, te je izrada i upotreba mehaničkih instrumenata u naučnim istraživanjima smatrana dijelom ropskog rada).

Tek u 14. i 15. vijeku, na univerzitetima u Italiji, uvode se predmeti vezani za prirodne nauke (filozofija prirode, fizika i matematika) koje su i u tom vremenu imali sporedan značaj u odnosu na primarne predmete kao što su teologija, pravo, filozofija i medicina. U ovom periodu postoje tri najvažnije grupe istraživača: **naučnici na univerzitetima**, **humanisti** i **umjetnici zanatlije** (Da Vinči). Vremenom se zbog praktičnih potreba na univerzitetima sve više izučavaju prirodne nauke, ali bez istraživačkog rada i rješavanja praktičnih problema. Upravo zbog ovih razloga, stvaraju se **akademije**, odnosno naučna društva koja rade na razvijanju naučno-istraživačkog rada (Londonsko kraljevsko društvo, Akademija nauka u Parizu, Berlinska akademija nauka, Petrogradska akademija). *Iako su akademije organizovale brojna istraživanja iz oblasti astronomije, fizike, hemije i biologije, te su razvile brojne istraživačke metode i eksperimentalne tehnike, znanja koja su ostvarena bila su više teorijskog karaktera bez mogućnosti da zadovolje praktično-tehničke zahtjeve proizvodnje. Da bi se ovi problemi djelimično riješili, u Parizu je osnovana politehnička škola u 18. vijeku, koja predstavlja početni oblik tehničkih fakulteta, kojoj je cilj bio školovanje tehničkih stručnjaka i njihovo obrazovanje u smjeru praktično-tehničkog saznanja u kombinaciji sa znanjima iz matematike i prirodnih nauka. Prisustvo ovakvih ustanova u svijetu se povećalo, ali i dalje one nisu imali punu autonomiju – tehnička saznanja se i dalje nisu smatrala ekvivalentno značajnim sa naučnim saznanjima, a doktorati iz ovih oblasti studija nisu postojali.*

Poljoprivredni način proizvodnje i nemogućnost potlačene klase da razvija tehničko saznanje su takođe značajni faktori koji su usporili razvoj naučne inteligencije.

Tehnička inteligencija ima značajan uticaj na stvaranje i razvoj tehničkog znanja u modernom društvu, uzimajući u obzir složenost novih tehničkih pronalazaka i poteškoće u traganju za praktičnim iskustvom, kojima treba pristupiti sa organizovanim i sistematskim radom, što upravo čini tehnička inteligencija. Bez obzira na složenost i komplementarnost (saznanja su zasnovana na znanjima iz različitih naučnih disciplina) tehničkih saznanja, koja vode u nedostatak praktičnih iskustava, inovativan i praktičan rad se i dan danas smatraju neophodnim elementima uspješnog proizvodnog procesa, a samim tim i tehničkog saznanja.

6. Naučno-tehnički potencijal (Naučnoistraživački kadar i Nobelove nagrade) ✓

Naučno-tehnički potencijal predstavlja **količinu naučno-istraživačkog kadra, stepen osposobljenosti** tog kadra da relativno brzo usvaja i stvara nova znanja u vidu otkrića i izuma, kao i **obim i brzina primjene** tih znanja.

Naravno da su stepen razvijenosti naučno-tehničkog potencijala i stepen ekonomske razvijenosti određene zemlje međusobno povezani i u slovljeni što zahtijeva dovodi do posmatranja svijeta kroz

analitički okvir kojim se objektivno ostvaruje bolji pogled na razvijenost i saznavnu uspješnost naučno tehničkog potencijala (postoje razvijene zemlje, zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje). Odnosno, ukoliko jedna zemlja posjeduje veći broj istraživača (koji više nisu individualni, već u istraživačkim grupama), veća je vjerovatnoća da će u toj zemlji doći do većeg broja značajnih saznavnih otkrića i da će primjena tih saznavanja biti primjenjena na veći broj oblasti. Ovaj broj je direktno povezan sa ekonomskom razvijenošću države, a uspješnost i razvijenost neke države u tehničkom pogledu se vezuje i za broj istraživača u odnosu na ukupan broj stanovnika. Takođe, najveći broj istraživača, naučnika i inženjera živi i radi u razvijenim zemljama, međutim ova brojka u zadnje vrijeme stagnira, te je u porastu broj istraživača u zemljama u razvoju. Broj dodijeljenih Nobelovih nagrada je takođe vezan sa prethodno pomenutim ciframa, te je direktno povezan sa ekonomskom razvijenošću određene zemlje. Zbog kasnog uvođenja obaveznog školovanja i kasnog početka slabljenja patrijarhalnog sistema, mali broj žena je osvojio Nobelovu nagradu.

7. Odnos nauke i tehnike ✓

Očigledno je da se nauka ne može razvijati bez tehnike, ali naravno, ni tehnika bez nauke. One zajedno čine dvije dimenzije jedinstvenog saznavnog procesa – nauka teorijsku, a tehnika materijalnu dimenziju saznavanja.

Nauka i tehnika nisu oduvijek bile usko povezane. U periodu do XVII vijeka, tehnika se razvijala na osnovu praktično iskustvenog saznavanja ljudi, nezavisno od naučnih rezultata, odnosno, ljudi su konstituisali razne inovacije za koje nisu imali teorijsku podlogu i objašnjenje kako rade (vaga, mlin, puška, poluga, itd.), dok se nauka bavila proučavanjem Aristotelovog učenja i tumačenjem istog kao apsolutna istina, te se zbog toga smatra da je u ovom periodu tehnologija bila daleko ispred nauke. U periodu od XVII do XIX vijeka, razvijaju se paralelno i nauka i tehnika, međutim, smatra se da druga ima više uticaja na razvoj prve (npr. osnovni problemi kojima se fizika bavila u ovom periodu bili su proizvodno-tehničke prirode – podizanje i prenos u rudarstvu i građevinarstvu, artiljerija, oklanjanje vode iz rudnika i provjetravanja rudnika, topljenje rude, izgradnja kanala i brana, navigacija, itd.) upravo zbog razvoja kapitalizma i masovne proizvodnje, koji su prouzrokovali porast tehničkih problema čije je rješavanje iziskivalo nova naučna saznavanja. U trećoj fazi dolazi do spajanja nauke, tehnike i proizvodnje u jedinstven proces, a nauka postaje primat u tom odnosu, te postaje osnova i tehnike i proizvodnje, a dolazi do naučno tehničke revolucije.

Danas se međutim naučno saznavanje više razvija pod uticajem unutrašnjih saznavnih naučnih potreba potreba, nego pod uticajem proizvodno tehničkih potreba, dok se tehnička saznavanja trude da u korak sa naukom implementiraju naučna saznavanja kao rješenja konkretnih problema čovječanstva.

8. Tehnika i etika (etički paradoks, humanistička funkcija, humanističko-antihumanistička funkcija) ✓

Korijen negativnog odnosa društva ka tehničkom saznavanju je nekadašnji prezir vladajućih klasa, a time i ostatka društva prema fizičkom radu (poistovjećivano sa radom robova), te mišljenje da je suština svijeta iznad njega (bezvrijednost proučavanja materijalne stvarnosti). Iako je u međuvremenu ovakvo globalno mišljenje promijenjeno, i dan danas je prisutno odustvo pažnje posvećene tehničkim saznavanjima, otkrićima i inženjerima.

Na promjene koje nova tehnologija

NAUKA (Teorija)	TEHNOLOGIJA (Praksa)
Potruga za znanjem.	Praktična primena znanja.
Razumevanje sveta oko sebe.	Prilagođavanje sveta oko sebe.
Proces u kom se postavljaju pitanja i traže odgovori; stvaranje širih generalizacija.	Proces traženja rešenja problema, radi olakšavanja i poboljšavanja života.
Traženje reda ili šablona sveta oko sebe.	Traženje načina za kontrolu sveta oko sebe.
Sagledavanje kako činjenice podržavaju zaključke ili teorije.	Sagledavanje da li je nešto dobro radilo ili ne.
Ograničeno mogućnošću prikupljanja relevantnih činjenica.	Ograničeno finansijskim troškovima i bezbednosnim merama.
Naučna dostignuća potpomažu tehnološki razvoj.	Tehnološki razvoj omogućava nova naučna dostignuća.

izaziva u kulturi i moralnim normama, prije svega, najznačajnija je uloga medija. Diskutabilne teme u odnosu etike i tehnologije su genetski inženjering, vaccine, doping u sportu, klimatske promjene, socijalne mreže, internet bezbjednost, video nadzor, plagijatorstvo itd.

Dominantna funkcija tehničkog saznanja je **HUMANISTIČKA** (tehnika je humanizovala svijet neposredno – udovoljavanje potreba i posredno - razvoj, stvaranjem humanog potencijala, odnosno materijalnih ostvarenja humanih ciljeva). Tehnika je oslobodila čovjeka od fizičkog rada u većini oblasti ljudske djelatnosti (a fizički rad je nekada uništavao zdravlje a samim tim i život ljudima), smanjila životnu neizvjesnost i strah pod uticajem prirode (što je čovjek više razvijao tehniku, bio je u manjem strahu od prirodnih nepogoda, primjera radi – bolesti, prirodne sile i nepogode, glad, itd.), došlo je do procvata slobode i individualizma (npr. u 17. vijeku, sin trgovca ja morao da postane trgovac, a danas individualizam ide toliko daleko da je moguće izabrati ne samo profesiju, već i kulturu, vjeru, pa i pol) stvorene su nove kulture (tv, film, umjetnost) te su samim tim kulturna forma i sadržaj izmijenjeni, kreirane su nove izražajne mogućnosti (instrumenti, boje, platno), ubrzan je razvoj duhovne kulture (papir, štampa), intenziviran je proces urbanizacije itd.

HUMANISTIČKO-ANTIHUMANISTIČKA FUNKCIJA tehnike se ispoljava u tri oblika – **antihumanističko korištenje humane tehnike** (posljedica multifunkcionalnosti tehnike (može se upotrijebiti i za humano i za antihumano) – primjer je dinamit, koji je prevashodno korišten kao pomoćno sredstvo u građevini, kasnije je korišten kao ratno oružje (postoje i kontraprimjeri – internet koji je najprije korišten u Pentagonu, nastao za potrebe ratne tehnike, danas se koristi u humanističkoj svrsi)), **istovremeno humanističko-anitihumanističko djelovanje tehnike** (ogleda se u antihumanističkim posljedicama koje sa sobom nose neka tehnička otkrića humanističkih namjera (primjera radi, proizvodna tehnika je u svojim početnim fazama imala velikog humanističkog uticaja na razvoj industrije i olakšavanje života, međutim zdravstveno negativno je uticala na život radnika)) i **transformacija humanističkog u antihumanističko djelovanje** (ogleda se u akumulaciji sporednih negativnih efekata koji su se vremenom proširili i produbili u pojedinim sverama tehnike i u potpunosti poništili humanističku funkciju i prerasli u antihumanističku (prekomjerno iscrpljivanje obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa, zagađenje životne sredine)).

9. Antihumanistička funkcija, ratna tehnika i etičke dileme

Sa stanovišta relativističkih vrijednosnih normi, o humanosti ratne tehnike se može govoriti, međutim sa stanovišta univerzalnih vrijednosti normi, ratna tehnika ima isključivo antihumanističku funkciju, jer joj je cilj uništavanje ljudi i materijalnih dobara (uz dodatno ubijanje na daljinu koje je oslobodilo ljude traumatičnih doživljaja smrti ubijenih te time smanjila i osjećaj lične odgovornosti u ratnim uslovima), a danas je ratna tehnika gotovo samostalna i može da djeluje bez direktnog posredstva čovjeka. Rat je podsticajno djelovao na razvoj tehnike, ali i ratna tehnika na rat (broj ubijenih je u svakom novom ratu sve više rastao). Etička dimenzija na opšte društvenom nivou ispoljava se u vidu pitanja zašto društvene zajednice stvaraju sve savršenija ratna oružja, a etička dimenzija na individualnom planu ispoljava se u vidu pitanja zašto naučnici i inženjeri učestvuju u stvaranju ratne tehnike.

Prva tehnička oruđa, kao što su luk i strijela, koplja i razna sječiva imala su prevashodno funkciju da omoguću ljudima lakše preživljavanje i efikasnije zadovoljenje materijalnih potreba, međutim ubrzo se proizvodnja oruđa preusmjerila na pokoravanje i ubijanje drugih ljudi. Vremenom su društvene zajednice angažovale sve veći broj ljudi i sredstava za usavršavanje ratne tehnike. Tokom Drugog svjetskog rata i nakon njega (hladni rat) dolazi do najradikalnijih promjena u načinu i tempu razvoja ratne tehnike (stvarane su organizacije sa visokim finansijskim sredstvima i potencijalom, čiji je cilj bio ubrzano usavršavanje postojeće ratne tehnike, primjera radi „Menheten-projekat“). Pod uticajem ostvarenih rezultata u ratnoj tehnici, vlade zemalja su učvrstile uvjerenja da je za ubrzan razvoj tehnike najbitniji preduslov organizovan i planski usmjeren naučno-istraživački rad. Iako su tehnički stvaraoci dijelom zaslužni za ishode rata, oni nisu ni započeli, ni vodili rat, a ni izdavali naređenja za ubijanje ljudi, već su bili samo sredstvo da se ostvari pobjeda. U podijeljenom i ratno nastrojenom svijetu, nemoguće je stvoriti univerzalne vrijednosti i etičke norme, jer istoriju uvijek pišu pobjednici, te su oni koji su branili zemlju ubijajući protivnike, i time pobijedili u ratu, proglašeni ratnim herojima, dok su isti takvi ljudi sa druge strane proglašeni ratnim zločincima. Pošto inženjerska profesija nije toliko društveno moćna, ne može ni određivati naučnu i tehničku politiku i stvoriti profesionalni etički kodeks (sličan Hipokratovoj zakletvi), jer strategiju tehnološkog razvoja i ciljeve društvenog i vojno-tehnološkog razvoja određuju vladajuće elite.

...

10. Društveni uslovi razvoja tehnike u predkapitalizmu ✓

Tehnička saznanja su imala usporan i sporadičan tok **u predkapitalističkim sistemima**. Ovakav razvoj bio je uslovljen **nezainteresovanošću vladajuće klase** za usavršavanjem materijalne proizvodnje (obzirom da su vladajuće klase svoj položaj sticale na osnovu prava nasljeđivanja, a ne na osnovu rada, one nisu bile zainteresovane za razvoj materijalne proizvodnje kojom su se uglavnom bavili robovi i kmetovi dok su se vladajuće klase bavile neproizvodnim djelatnostima – vojnom, religioznom, političkom, kao i ubiranjem rente od zemlje, čime su održavale svoj ugled i društvene privilegije – u predkapitalističkom društvu, vladajuće klase nisu sticale važnu društvenu ulogu posjedstvom ekonomskog bogatstva, već su to bogatstvo sticale na osnovu posjedovanja vladajućeg položaja, kao što je na primjer obavljanje vojnog, činovničkog i sveštenečkog poziva), **religioznim tumačenjem svijeta i vrijednosnim sistemom** (nezainteresovanost vladajućih klasa je usloвила i vrijednosno ograničenje razvoja proizvodnje – robovi su bili toliko jeftini da je uvođenje mašina bilo besmisleno - a duhovni i moralni prezir vladajuće klase ka proizvodnim djelatnostima i fizičkom radu plasira cijelom društvu kao opštu vrijednost, te su čak i naučnici svoja naučna ostvarenja koja su imala praktičnu primjenu smatrali beskorisnim i nepotrebnim, kasnije su crkva i sveštenstvo postale vladajuće klase te je religija svojim saznanjima o Bogu kao tvorcu svega ovozemaljskog i čovjeku, koji je nemogućan da stiče saznanja o svijetu na osnovu vlastitog iskustva i razuma, ograničila napredak razvoja tehnike u srednjem vijeku), **objektivnim nemogućnostima potlačene klase da stiče i stvara znanja** (i da je potlačena klasa bila zainteresovana za tehničko usavršavanje procesa proizvodnje, to ne bi išlo njima na korist, već vladajućoj klasi, a ni sva saznanja koja je posjedovala, potlačena klasa nije bila u stanju da implementira upravo zbog nedostatka društvene moći, obrazovanja, slobodnog vremena i materijalnog bogatstva kao neophodnih elemenata za razvoj i primjene saznanja) i **stagnatnim karakterom poljoprivrednog načina proizvodnje** (uslovljena zadovoljenjem samo vlastitih egzistencijalnih porodičnih potreba i nepromjenljivošću zemlje kao predmeta proizvodnog djelovanja – zemlja se svake godine obrađuje na doslovno identičan način, a povećanje proizvodnog postupka ostvarivalo se uglavnom kvantitativnim povećanjem broja angažovane fizičke radne snage i povećanjem površine obradive zemlje, također, vladao je prezir prema zanatima i trgovinom upravo zbog toga što su se njima bavili siromašni ljudi koji nisu imali zemlje ili nisu mogli da prežive od onog što su imali, samim tim nisu se ručno pravile mašine koje bi olakšavale fizički posao seljacima, te su ljudska i životinjska snaga bile pogonske energije do III vijeka, a snaga vjetra i vode sve do pred kraj XVIII vijeka, bilo je poznato samo pet mašina – poluga, točak, postolje, čekrk i klin, a zbog nezainteresovanosti vladajuće klase, i ono što je stvoreno i što bi moglo doprinijeti razvoju poljoprivrede ili neke druge oblasti, korišteno je za interese vladajuće klase – primjera radi, dizalica je prvi put konstruisana radi pozorišta i dugo je korištena za to, umjesto za privredu, dakle, ljudi nisu bili nesposobni, već nezainteresovani, i jedino se na građevini nije štedilo, što dokazuju raskošni monumentalni spomenici iz ovog perioda).

11. Društveni uslovi razvoja tehnike u kapitalizmu ✓

INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA

Zahvaljujući buržoaziji koja postaje nova vladajuća klasa koja se bavi privrednom djelatnošću, i na osnovu koje je stekla materijalno bogatstvo te nastoji da tu djelatnost učini najznačajnijom u društvu, **u kapitalizmu** se stvaraju veoma povoljni uslovi za razvojem tehničkog saznanja. Ova klasa nastoji da sve sfere društvenih oblasti, uključujući i politiku, zahtjevima materijalne proizvodnje, odnosno – materijalne potrebe postaju političke, tj. potrebe države, a samim tim i društva, te se cijeni materijalno bogatstvo i uspjeh u životu.

Kapitalističke kompanije u svrhu poratstva profita imaju izraženu potrebu za razvojem naučnog i tehničkog saznanja, a kapitalistički način proizvodnje se svodi na širenje i usavršavanje zanatlijskog načina proizvodnje koji je prošao kroz dvije faze – **manufakturni** (od XVI vijeka do XVIII vijeka) i **industrijski** način proizvodnje. Manufakturom radnici postaju manje opterećeni poslom, a samim tim što ponavljaju jednu te istu radnju, dolazi i do usavršavanja. Širenjem manufakturnog načina proizvodnje, konkurencija među proizvođačima raste, te se teži ka razvoju proizvodnosti rada. Prva mašina uvedena u proizvodnju je upotrijebljena u tekstilnoj industriji. Pronalazak parne mašine koja je u to vrijeme imala široku primjenu, označio je **kraj manufakturnog perioda i početak industrijskog** načina proizvodnje. Nove mašine se sastoje iz tri dijela – motor (izvor energije), prenosni mehanizmi i alati za obavljanje raznih operacija. Sa početkom industrijske revolucije (uvođenje mašine u proces proizvodnje) započinje i proces uvođenja

naučnog saznanja u proces proizvodnje. Prednost jedne mašine u odnosu na radnike koji su ranije radili posao te mašine je u tome što ona radi neprekidno, bez ljutnje i bez želje za odmorom ili povećanjem plate. Ova revolucija, koja je trajala od sredine XVIII do sredine XIX vijeka, predstavljala je jedan od odlučujućih trenutaka svjetske istorije, a nauka i tehnika se više ne razvijaju pod uticajem proizvodnih potreba, već se proizvodnja razvija pod dominacijom nauke i tehnike.

12. Industrijsko društvo ✓

Danas se u ova društva ubrajaju ekonomski najrazvijenije zemlje (SAD, Kanada, Japan, Njemačka, Britanija, Francuska, Norveška, Finska, Austrija, Italija, Holandija, Belgija, Švajcarska, Australija, Novi Zeland). Proces stvaranja ovih država je započet **industrijskom revolucijom** i prvo je obuhvatio Britaniju. Vremenom je tehnika počela da se širi i u neprivredne djelatnosti, te ona postaje najznačajnija proizvodna društva u industrijskom društvu.

Tehnika je izazvala brojne promjene u ovakvom društvu – širenje industrijskog načina proizvodnje, a poljoprivreda gubi ekonomski i društveni značaj, dok broj zaposlenih u industriji raste. Dalje, stvaraju se **preduzeća** kao novi organizacioni oblik rada zaposlenih i najamnih radnika (radnici koji nemaju vlastita sredstva za proizvodnju i koji su primorani da se za određenu najamninu rade na tuđim sredstvima, što su naravno nadređeni iskoristili uvodeći razne kazneno-disciplinske fizičke kazne, kako bi uveli ekonomično i praktično korištenje vremena, vodeći se parolom “vrijeme je novac”).

Sljedeća promjena je direktno povezana sa prve dvije, te kako je popularnost poljoprivrede opadala, tako je **broj ljudi u gradu** rastao, a danas u gradovima živi i do 90 % stanovnika jedne razvijene države.

Važna promjena je **stvaranje obrazovnog sistema** i uvođenje obaveznog školovanja, što je u tradicionalnim društvima (znanja i vještine su se svodile na poljoprivredu i spremanje hrane, preneseno sa koljena na koljeno ili zanatlijska znanja stečena šegrtovanjem u radionicama) bilo nepoznanica, a jedan od glavnih uzroka je potreba za specialistima i stručnjacima za obavljanje niza poslova.

Stvaraju se i **centralizovane nacionalne države**, kao još jedna promjena, nastala zbog težnje da se ljudi ekonomski povežu, ali i da država kontroliše ekonomski i društveni život ljudi specijalnim birokratskim aparatom, što nije bio slučaj sa tradicionalnim državama. Industrijski način života dovodi do razdvajanja mjesta života zaposlenih i mjesta rada (u tradicionalnom načinu života, više generacija porodice je živjelo na jednom imanju, kako bi postojalo što više snage za održavanje tog imanja na jednom mjestu), kao i do razdvajanja vlasništva nad sredstvima rada i rada na tim sredstvima, što uslovljava ekonomske osnove za proširenje porodice, a mladi bračni parovi se vrlo brzo osamostaljuju zbog navale na zapošljenje mlade radne snage, a kasnije, zbog ekonomske nezavisnosti muža i žene usljed zaposlenosti, dolazi do stvaranja egalitarnih ili demokratskih porodica, bez autoritetnih razlika uzrokovanih godinama starosti ili polu.

Dolazi i do velikih talasa **migracija** iz manje industrijski razvijenih zemalja (Turska, Grška, Sjeverna Afrika, Jugoslavija, južna Španija, Italija) u razvijene zemlje (Njemačka, Holandija, Švedska, Švajcarska) – zbog nezaposlenosti u domovini ili zbog šanse za većim materijalnim prihodima u razvijenijoj zemlji.

PRVA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA – parna mašina, kasnije lokomotiva i parobrod, tekstilna industrija, rudarstvo i metalurgija.

DRUGA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA – nafta, električna energija (Teslin transformator), teška industrija (čelik).

13. Informatičko društvo ✓

INFORMATIČKA REVOLUCIJA

Obzirom da je razvojem tehničkih i naučnih saznanja došlo do kvalitativno novih promjena u svim oblastima društva i života ljudi, uveden je nov naziv za označavanje tog društva (postindustrijsko ili informatičko društvo, društvo znanja i društvo usluga).

U odnosu na industrijsku revoluciju (uvedene snažne mašine koje su pretvarale jedan oblik energije u drugi), **informatička revolucija** se zasniva na uvođenju pametnih mašina koje su sposobne da primaju informacije i da jedan oblik informacije pretvaraju u drugi oblik, da rade bez prisustva čovjeka, da se povežu u jedinstven proizvodni sistem i da veliki broj informacija trenutno prenesu na velike udaljenosti. Napretku informatičke revolucije doprinjeli su pronalazak i usavršavanje performansi kompjutera, digitalizacija podataka, razvoj satelitskih komunikacija i vlaknasta optika.

Glavne promjene koje su nastale usljed informatičke revolucije su **fleksibilan sistem proizvodnje** (pošto su potrebe potrošača raznovrsne i dinamične, te podložne transformacijama, ukida se stari model automatizacije koji je statičan i prilagođen za dugotrajnu velikoserijsku proizvodnju jednog te istog proizvoda, primjer – jedan dio potrošača želi brz, drugi dio udoban i gradski automobil, a treći štedljiv; prve modele fleksibilne automatizacije su mašine sa programiranim upravljanjem, koje su prvu primjenu pronašle u avionskoj industriji, i dolazi do širenja upotrebe računara u razne sfere ljudskog djelovanja; danas fleksibilan automatizovan proces proizvodnje čine mašine sa numeričkim upravljanjem, računari, roboti i sistem računarskog projektovanja, sve u jednoj cjelini i najveća prednost ovakvog sistema su niži materijalni troškovi za efikasnu proizvodnju koja ispunjava potrebe tržišta), **ekonomija znanja** u privrednom životu (najznačajniji faktor povećanja produktivnosti i ubrzanog društvenog razvoja, a opdražumijeva korišćenje naučnog, tehničkog i uopšte stručnog znanja u obavljanju, organizaciji i upravljanju kako proizvodnih, tako i neproizvodnih djelatnosti, odnosno – došlo je do toga da broj fizičkih radnika i njihova fizička spremnost ne predstavljaju značajan faktor u povećanju produktivnosti proizvodnje, firme imaju manje radnika – više stručnjaka, te najuspješnijim postaju one koje su zasnovane na primjeni stručnog znanja, a korporacije prerastaju u samostalne proizvodne organizacije, baveći se samostalnim sakupljanjem naučnih saznanja, te izvoz tih znanja u vidu патената i licenci predstavlja značajan oblik ostvarivanja viška vrijednosti u razvijenim zemljama), **globalna ekonomija i transnacionalne kompanije** (multinacionalne kompanije koje predstavljaju poslovne mreže velikog broja ekspozitura matičnih kompanija koje su razmještene po cijelom svijetu, a koje su međusobno poslovno i proizvodno povezane telekomunikacionim tehnologijama, što je dovelo do stvaranja elektronske ekonomije – transfer novca preko interneta, a samim tim i prodaja i kupovina preko interneta, vrijednost prodaje ovakvih kompanija prelazi bruto nacionalni dohodak mnogih zemalja, a njihovo širenje je uslijedilo nakon razvoja saobraćaja i telekomunikacija, te su najrasprostranjenije ovakve korporacije iz Amerike, a takođe, dolazi i do nestanka “posla za cijeli život” obzirom da, zbog brzih tehnoloških promjena, najveći broj zaposlenih nije u mogućnosti da obavlja jedan posao u toku cijelog radnog vijeka, jer znanja sve brže zastarijevaju, te se mora učiti tokom cijelog života da bi se zadržao posao) i **globalizacije i uspona sajber radnika** (jedan od segmenata srednje klase čiji broj najbrže raste – dizajneri web stranica, elektronske trgovine, prodaje i oglašavanja preko interneta, analize podataka, pisanja softvera, grafičkog dizajna i finansijskog konsultovanja – njihov posao nije hijerarhijski organizovan i dinamičan je, te rješava praktične probleme).

TREĆA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA – upotreba informacionih tehnologija, promjena u organizovanju i upravljanju, stvaranje novih potreba, razvoj sredstava za proizvodnju itd.

ČETVRTA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA – vještačka inteligencija, robotika, IoT, autoindustrija, kvantni kompjuteri, nanotehnologija itd.

	INDUSTRIJSKO DRUŠTVO	INFORMATIČKO DRUŠTVO
BAZA	MOTOR	RAČUNAR
OSNOVNA FUNKCIJA	FIZIČKI RAD	UMNI RAD
PRODUKCIONA MOĆ	MOĆ U MATERIJALNOM	MOĆ U INFORMACIJAMA
PROIZVOD(I)	AKCENAT NA UPOTREBNOJ VREDNOSTI DOBARA I USLUGA	AKCENAT NA INFORMACIONIM TEHNOLOŠKIM DOSTIGNUĆIMA
PRODUKCIONI CENTRI	FABRIKE	INFORMATIČKO „UMREŽENO” DRUŠTVO

14. Uticaj tehnike na čoveka (tehnika i rad, tehnika i kultura) ✓

U toku istorije je došlo do promjena kako u **karakteru**, tako i u **sadržaju RADA**.

Nekad su ljudi bili primorani da rade iscrpljujuće fizičke poslove kako bi sebi i porodici obezbijedili egzistenciju, te je ovakav rad uništavao snagu, zdravlje i ljepotu ljudi, te sve neophodne uslove za zdravo funkcionisanje ljudskog organizma. Tehnika je svojim usavršavanjem dovela do toga da se ljudima olakša fizički rad, ali i da se efikasnost rada drastično poveća – najprije je pojedinac proizvodio višak te se samim tim mogao osloboditi dijela fizičkog rada posvetivši se nemanuelnim zanimanjima, a kasnije, u savremenom industrijskom društvu, tehnika je gotovo potpuno zamijenila fizički rad ljudi. Tehnika je preuzela obavljanje kontrolne funkcije u procesu rada, kao i mnoge intelektualno rutinske poslove, sa tendencijom da preuzima sve složenije strulne intelektualne pozive, a mašine mogu da funkcionišu samostalno do neke granice. Ovo je dovelo da se, sa stanovišta sadržaja rada, omogući veća proizvodnja, uz olakšanja rada (standardno radno vrijeme zamijenjeno fleksibilnim, rad od kuće, parcijalno radno vrijeme, angažovanje na projektima bez fiksnog radnog vremena i statusa).

Što se tiče **KULTURE**, tehnika predstavlja **satavni dio materijalne kulture** (materijalni oblik izražavanja – sredstva rada, građevinski objekti, sredstva za zadovoljenje različitih životnih potreba ljudi) i **materijalnu osnovu duhovne kulture** (simbolički oblik izražavanja – muzička, književna, slikarska ili filmska djela) – bez instrumenata ne bi bilo muzike, bez boja i platna ne bi bilo slikarstva, bez papira i štampe ne bi postojala usmena književnost itd. *Tokom srednjeg vijeka, došlo je do iskrivljenog shvatanja čovjekove duhovnosti i duhovnog stvaralaštva, što je sa sobom povuklo i zapostavljanje materijalne kulture, obzirom da se društvo vodilo idejom da se duhovnost ispoljava samo u nematerijalnom obliku, te je ovo dovelo do zapuštanja i zapostavljanja čovjekovih stvaralačkih sposobnosti koje su se svodile na stvaranje materijalnog oblika. Vremenom je ustanovljeno da tehnika zahtijeva iste stvaralačke sposobnosti kao umjetnost, književnost i nauka (imaginacija). Tehnika se uvijek ispoljava u materijalnom obliku i krajnja joj je svrha zadovoljavanje praktičnih potreba ljudi. Obzirom da tehnika u modernom vremenu nastoji da tehnička oruđa oblikuje ne samo po principu uspješnosti, već i prema estetskim kriterijuma, danas postoje lijepe kuće, automobili, aparati, odjeća itd.*

Svrha tehnike ogleda se u zadovoljavanju praktičnih potreba ljudi, dok je njen **smisao** zadovoljavanje psiholoških potreba ljudi (pogotovo sa aspekta duhovne kulture). **Cilj** – uspješno i korisno sa lijepim !

15. Tehnika i čovek, život, svest ✓

Usavršavanjem tehničkih sredstava, čovjek je svoj **ŽIVOT** učinio **nezavisnim od prirodnih uslova** i razvojem naučnog i tehničkog saznanja se **oslobodio straha od nepoznatog** (nekada je morao naseljavati predjele bogate šumom, obiljem plodova i životinja, te povoljnim klimatskim uslovima, te je iz straha od raznih faktora – prirodne sile i nepogode, ratovi, bolest i glad, drugih ljudi – stvorio totem i religije), te je **prirodu prilagodio vlastitim potrebama i ciljevima**, zato danas čovjek živi u svim predjelima zemlje.

Mnoge nekada **neizlječive bolesti** su, zbog razvoja tehnike iskorijenjene, te je došlo do porasta broja ljudi na zemlji. **Gradovi** postaju nosioci razvoja savremene civilizacije sa ubrzanim načinom života koji karakteriše tolerantnost, intelektualnost, različitost i racionalnost, a životni standard je visok i sam način života je kvalitetan – stanovi i kuće su opremljene namještajem i aparatima koji omogućuju udobnost, funkcionalnost i kvalitet, voće i povrće nisu više sezonski, povećani su uslovi za održavanje lične higijene, odjeća koju ljudi nose je raznovrsna i prilagođene vremenskim uslovima, te estetski oblikovana. Kultura i zabava su sveopšte dostupne, te su time stvoreni uslovi za intenzivan, sadržajno bogat, uzbudljiv i raznovrsan način života. Usljed razvoja tehnologije, olakšan je **transport**, kako fizički tako i informacioni. Riješeni su problemi na mikrobiološkom planu, koji za sobom povlače **zaštitu životne sredine** i kvalitetnu **ishranu**.

Pored oslobađanja čovjeka zavisnosti od prirodnih sila, čovjek je, razvojem tehnike, **oslobođen i zavisnosti od društvenih sila** – čovjek kao individua nema egzistencijalnu zavisnost od kolektivnog načina djelovanja i razmišljanja (primjer, sam može sebi obezbijediti hranu), te zajednički rad više ne predstavlja uslov individualnog preživljavanja (samim tim, čovjek je oslobođen i određenih normi i predstava, a i čovjek počinje da traga za novim oblicima zajedništva u kojima će postojati veći stepen međusobne nezavisnosti i ravnopravnosti, zadovoljenja interesa, potreba i osjećanja). Dalje, zbog povećanja proizvodnosti rada, došlo je do skraćivanja radnog i povećanja slobodnog vremena (čovjek postaje svestranija ličnost, sa većim stepenom samorealizacije i samopoštovanja).

Tehnika je imala značajnu ulogu u nastajanju i širenju racionalne **SVIJESTI** kao dominantnog oblika svijesti u modernim društvima, za razliku od nekadašnje iracionalne svijesti (magijske radnje, animizam, totemizam, religija). Racionalna svijest se na globalnom društvenom planu ispoljava u racionalnoj organizaciji privrede, države i državnih organa, obrazovnog sistema, socijalno-penzijske zaštite, kulture i nauke, a na individualnom planu se ogleda u smislu života u budućnosti, novim najvažnijim životnim vrijednostima – materijalnom bogatstvu i uspijehu, racionalnoj organizaciji života uz racionalno korišćenje vremena i naučnom sagledavanju pojava i procesa u stvarnosti.

16. Jezik i simbol ✓

Osnovni elementi komuniciranja su jezik i simbol.

Jezik predstavlja osnovno sredstvo komuniciranja, i osim što odražava **ličnost** pojedinca, odražava i **kulturu** društva kome taj pojedinac pripada. Istovremeno, jezik omogućava uobličavanje i ličnosti i kulture, ali i razvoj i prenošenje kulture, kontinuitet društava, kao i efikasno funkcionisanje i kontrolu svih oblika društvenog života. Funkcije jezika su **informativna, ekspresivna, imperativna i uspostavljanje društvenih odnosa**. Danas postoji mnogo jezika, a još više nariječja koja se ne mogu smatrati posebnim jezicima ali se međusobno značajno razlikuju. Takođe, postoje i **specijalne riječi** koje je nemoguće prevesti, pa su samim tim i postale univerzalne (bitcoin, facebook) – dakle, jezik je **fluidna i fleksibilna** kategorija koja se mijenja kako se mijenja i društveni kontekst.

Mnoge društvene životinje imaju sposobnost komuniciranja putem raznih šumova, zujanja itd. (npr. pčele), ali nisu došle do tog nivoa konkretizovanog i sistematičnog razvoja jezika kao što je to učinio čovjek, putem **simbola**. Simbol predstavlja znak kojim ljudi u kontekstu društvene grupe, tj. kulture u kojoj se u datom trenutku nalaze, predstavljaju određeno **značenje** (za Francuze, Bože Pravde nema neki veliki značaj, isto kao što ni za nas Marseljeza nije od velikog značaja). U datom kontekstu, znak odnosno simbol dobija određeno značenje i tada se ne može pobrkati sa istim znakom u drugom kontekstu. Čovjek je jedino biće koje stupa u simboličke komunikacije, i sam sebi stvara simbole. Simboli mogu biti **verbalni** (izgovorena riječ), **grafički** (napisana riječ) ili **reprezentivni** (zastave, grbovi, različite oznake).

17. Osnovne karakteristike i vrste neverbalne komunikacije ✓

Neverbalna komunikacija predstavlja komunikaciju **znakovima, ilustracijama, animacijama, govor tijela** itd. – veoma moćan dio komunikativnog procesa, predstavlja ono što ne izgovorimo, već ono što se nalazi kod nas (piramida na čijem vrhu u najmanjem postotku stoji ono što smo izgovorili, a na dnu kao najizraženije stoji naš fizički izgled tokom komunikacije) – moguće je da pojedinci pokazuju da su svjesni prisustva drugih ljudi, te se ponašaju u skladu sa situacijom (**nekoncentrisana interakcija**), a moguće je i da pojedinci neposredno reaguju na ono što drugi kažu ili čine (**koncentrisana interakcija**). Između koncentrisane i nekoncentrisane interakcije nalazi se **učtiva nezainteresovanost** (primjer - mimoilaženje na ulici). Život se praktično može podijeliti na “život na sceni” i “život iza kulisa” (primjer – muž i žena koji

se trude da sakriju svađe pred djecom) – ljudi su osjetljivi na to kako ih drugi ljudi vide i zato koriste mnoge oblike kontrole utiska.

Neverbalna komunikacija je složenija, neposrednija, manje kontrolisana, manje namjerna, više govori o osobi, ponekad nejednoznačna i više joj se vjeruje u odnosu na verbalnu komunikaciju.

Vrste neverbalne komunikacije su **paranlingvistička** (vezana za način govora – promjena glasnoće, tona i intonacije govora – mogu biti i mogu mijenjati sadržaj poruke, čutanje i pauze – organizovanje misli, ali se odražava i na proces komunikacije) i **ekstralingvističke** (pokret i kontakt očima – bitnost komunikacije, samopouzdanje, osmijeh – iskren i kurtoazni, nepovjerljiv osmijeh, izraz lica – izražava intenzitet i kvalitet emocije, gestovi, pokreti i položaj tijela i ruku, spoljašnji izgled – način odijevanja, frizura, automobil – **KONTROLA UTISKA**, rastojanje – mjerilo intimnosti, enterijer – boja, miris, osvjetljenje, vrijeme – internet kao vid trenutne komunikacije).

18. Prvi masovni mediji i televizija kao medij ✓

Novine predstavljaju prvo sredstvo masovnih komunikacija (pojave su se oko 1580. godine u Kelnu), a nastale su kao potreba gradskog stanovništva za informisanjem, kao i potrebe države da obavještava građane o svojim odlukama. Nastale su iz prostog razloga što je, širenjem gradova i naselja, onemogućen neposredni način obavještavanja ljudi, ali takođe, jedan od razloga nastajanja novina je i potreba ojačanih centralistički uređenih država za efikasnim upravljanjem. Novine su u početku bile mjesečne te često cenzurisane, a tek pred kraj XIX vijeka stižu milione čitalaca i postaju dnevne.

Uticaj dnevne štampe (najveći je taj što je kod ljudi proširila svijest o ekonomsko-političkom i kulturnom stanju svijeta u kojem žive) počeo je da slabi razvojem radio difuzne mreže i televizije, poslije Drugog svjetskog rata. **Televizija** danas predstavlja najznačajnije i najšire prihvaćeno sredstvo masovnih komunikacija, te danas gotovo svaka kuća na svijetu posjeduje bar jedan televizor. Televizija spaja u sebi osobine radija, novina i filma kao sredstava komunikacije – može da emituje radio, govorne, novinske, tekstualne i filmske (slika) poruke, pa samim tim televizija potiskuje ove medije i preuzima njihove komunikativne funkcije, ali je značajan faktor u popularnosti televizije njena mogućnost da preuzme i distribuira sliku na velikim udaljenostima (sa naglaskom na emitovanje uživo). Televizijski program se može podijeliti na **informativni**, **kulturno-zabavni** i **obrazovno-naučni** program.

Nažalost, televizija može i da manipuliše dijelom ljudske svijesti plasirajući prilagođen sadržaj koji nije uvijek istinit. Obzirom da to redovno rade nacionalne televizije, i da na globalnom nivou ne postoji zajednički interes, teško je ispraviti iskrivljenu sliku koja se nesvjesno plasira građanima, a pored toga, novinari nisu uvijek sposobni da dođu do informacija koje neke institucije drže u tajnosti, a ponekad se i novinarima podmeću prividno objektivne informacije čiju je objektivnost teško provjeriti. Takođe, novinari vijesti interpretiraju sa stanovišta svoje nacionalne kulture i ideologije, pretpostavljajući da je baš takva slika najobjektivnija. Novinari svjesno stvaraju neistinitu medijsku sliku o stvarnosti kad tendenciozno, sa unaprijed određenim ciljem, stvaraju iskrivljenu sliku o stvarnosti prema interesima i ciljevima vladajućih političkih elita (poznato je da je politika prva i glavna tema u gotovo svim vijestima) i vlasnika televizijskih kompanija. Čak ni privatne televizije ne uspijevaju da ostanu samostalne i da ne pokleknu pred vladajućim klasama, obzirom da se vode logikom kapitala i interesa moćnih i bogatih.

19. Pojam masovne kulture i **uzroci nastanka masovne kulture** ✓

Masovna kultura je oblik kulture koji se javlja u savremenim industrijskim društvima, a njen nastanak je povezan **sa ekspanzijom masovne proizvodnje i masovne potrošnje**, te razvojem **sredstava masovne komunikacije** (koja su stvorila masovnu publiku). Njen razvoj je kontinualan od kraja Drugog svjetskog rata, a ubrzan od sedamdesetih godina prethodnog vijeka. To je kultura koju oblikuju kompanije prema pravilima tržišne logike, namijenjena je ukusu i potrebama širokih masa i nema značajnije umjetničke vrijednosti (zato što je usmjerena na zadovoljavanje potreba masovnih potrošača i zato što ima **komercijalni karakter** – nastojanje kompanija da sa što manje finansijskih sredstava stvore kulturni proizvod – autori malih umjetničkih sposobnosti + agresivna propaganda da ta djela proda što većem broju potrošača).

Nivo kulture širokih masa je nizak, te otuda one zahtijevaju kulturu niske vrijednosti, kulturu koja ne zahtijeva intelektualni napor pri usvajanju (kultura bliska njihovom svakodnevnom životnom iskustvu). Zbog toga industrija masovne kulture često originalne vrhunske kulture popularizuje i prilagođava potrošnji –

svodi na nivo prosječnosti. Masovna kultura nije homogena kategorija, a kič i šund predstavljaju najniže dijelove masovne kulture (trivijalna umjetnička djela, bezvrijedna roba, kič – stereotipna način izražavanja pojava koji se najprije ogledao u slikarstvu, dok je šund predstavljao to isto u književnosti).

Društveni uzroci nastanka masovne kulture su brz **industrijski i tehnološki razvoj**, te **povećanje slobodnog vremena odraslih (...)**, **podređivanje kulture logici profita (...)** i **pojava masovnih komunikacija (...)**

...

20. Teorije o medijima (Habermas, Bodrijar i Tompson) ✓

HABERMAS smatra da sredstva masovnih komunikacija imaju značajnu ulogu u stvaranju **javnog mišljenja**, tj. javne sfere (predstavlja formiranje i javno izražavanje stavova o značajnim društvenim, političkim i kulturnim problemima) kao značajnog faktora u demokratizaciji društva, koji se počeo razvijati u XVIII vijeku u salonima i kafeima Pariza i Londona kada su se umjetnici, književnici i novinari okupljali i na osnovu dnevnih novina, raspravljali o aktuelnim temama iz politike i kulture – vlast je ubrzo počela da uzima u obzir ove stavove u donošenju odluka. Kako su ova sredstva pospješila razvoj demokratije, Habermas smatra da današnja sredstva masovnih komunikacija nisu ispunila očekivanja u pogledu razvoja demokratije, koju je potisnula industrija kulture – javno mišljenje ne stvara se kroz javnu i argumentovanu raspravu, već pomoću **manipulacije** i kontrole informacija.

BODRIJAR smatra da se u modernom dobu masovnih medija stvara nova ili **hiper-realnost**, koju čini mješavina ponašanja ljudi i slika koju daju mediji – stvarnost je samo površinski održana (ljudi ne kupuju proizvode sa realnim osobinama, već proizvode koji im se plasiraju putem masovnih medija – američki predsjednik neće pobijediti na osnovu svojih osobina, već na osnovu toga što se stalno pojavljuje u masovnim medijima i što oni „navijaju“ za njega).

TOMPSON polazi od radova Habermasa, sa kojima se slaže, ali i kritikuje ih – mediji nisu samo izvor manipulacije, te zamjera Habermasu što u njima vidi samo ono što je negativno. Mediji, po Tompsonu, pružaju mogućnost za objektivnije i kritičnije sagledavanje stvarnosti, a da li će pojedinac iskoristiti tu mogućnost, **zavisi** od njega. On razdvaja **neposrednu interakciju** (licem u lice između ljudi), **posredovanu medijsku interakciju** (putem tehnoloških sredstava – hartija, elektronski impulsi itd. – komunikacija na velikim udaljenostima, manjak čula – npr. čulo vida – tokom telefonskog razgovora) i **posredovanu kvazi medijsku interakciju** (ostvaruje se kroz vrijeme i prostor, ali ne povezuje direktno učesnike interakcije – prividna, tj. kvazi interakcija)

DRUGA GRUPA PITANJA

21. Uzroci globalizacije ✓

Koliko god da globalizacija predstavlja novu dimenziju povezanosti (ekonomska, politička, kulturna itd.), toliko ona predstavlja i novi ideološki mit (stari politički projekat – imperijalistički interesi, držanje pod šapom - globalizam). Dakle, globalizam je donekle radikalna ideologija, dok je globalizacija proces.

Uzroci globalizacije su: **ekonomski interesi multinacionalnih kompanija** (multinacionalne kompanije, koje su se počele razvijati nakon drugog svjetskog rata, ubrzo su postale jače od mnogih srednje ekonomski razvijenih zemalja, te svoje ekspoziture postavljaju u raznim dijelovima svijeta, i time postaju transnacionalne kompanije čijim ekspoziturama upravljaju kvalifikovani stručnjaci iz raznih zemalja svijeta, a danas postoje etnocentrične korporacije – poslovnu politiku vodi centrala u zemlji porijekla kompanije, policentrične – ekspoziture su samostalne i geocentrične – međunarodne po strukturi upravljanja; osnovni cilj ovakvih kompanija je porast profita i sticanje moći, a ove stavke se postižu povećanom prodajom i racionalnom organizacijom proizvodne djelatnosti, što direktno utiče na globalno djelovanje kompanija, a samim tim i globalizaciju, te se ekspoziture najčešće otvaraju u zemljama sa jeftinom radnom snagom, a pogoni u zemljama sa jeftinim sirovinama – ovime se teži ka slobodnom protoku roba, kapitala, ljudi, znanja i tehnologija, te ukidanju granica i barijera između pojedinih zemalja koje sprječavaju slobodu poslovanja i trgovine, međutim, stvara se sve dublji tehnološki jaz i sve veće ekonomske razlike između ekonomsko razvijenih i nerazvijenih zemalja svijeta), **informacione tehnologije i važnost protoka informacija kao nove valute** (bez savremenih informatičkih sredstava – saobraćajnih (trgovina) i

komunikacionih (telefon, televizija, sateliti, internet) – multinacionalne kompanije ne bi mogle ni da se pojave kao značajniji ekonomski subjekti u svijetu, ali su ova sredstva takođe doprinjela integraciji ljudi na individualnom nivou, pozitivna stvar: humanitarne akcije i podizanje svijesti o njima na npr. društvenim mrežama, Menza Novi Sad, negativna stvar: znam nabrojati pet Kardašijan sestara) i **političke promjene** (raspad Sovjetskog saveza predstavlja rezultat djelovanja tadašnjeg nivoa ekonomske i informativne globalizacije, te on otklanja političke i ideološke prepreke za dalje širenje globalizacije u svim oblastima društvenog života, te nakon ovog događaja nastaje proces tranzicije iz socijalizma u kapitalizam – olakšanje ali i ostvarenje plana za pristalice globalizma, jer je nemoguće učiniti uspješnim proces globalizacije u polarizovanom svijetu, Evropa postaje globalno integrisanija, te danas značajne političke faktore globalizacije predstavljaju Ujedinjene nacije, međunarodne vladine i nevladine organizacije – npr. Unesco).

22. Dimenzije globalizacije ✓

Globalizacija je sveprisutna – odlazak u Univer (limun iz Turske, pasta za zube Colgate, plaćanje Mastercardom, ispred Univera – beskućnik). Ovaj odlazak u Univer pokriva sve glavne dimenzije globalizacije.

Dimenzije globalizacije su **globalna kultura** (u prošlosti je dominirala nacionalna kultura, koja se razlikovala od nacije do nacije, te su razlike između pojedinih nacionalnih kultura bile šokantno velike; ključnu ulogu u globalizaciji kulture imaju sredstva masovnih komunikacija, te danas u svijetu postoji **medijski imperijalizam** (BBC, New York Times, CNN, Discovery, MTV) te su ovi mediji u početku sadržaj koji plasiraju drugim nacionalnim kulturama prilagođavali tim kulturama, dok danas uspostavljaju imperijalizam plasiranjem gotovo jednolikog sadržaja – ovo važi i za, npr. američke filmove, američka i britanska pop muzika, te uopšteno – nametanje zapadnog načina života uspostavljanjem medijske i kulturne imperije, i polaganom izmjenom nacionalnih kultura, te stvaranjem jedne, globalne kulture; upravo zbog ovakvog uticaja i vesterizovanja, do isticanja dolazi u lokalnim kulturama koje nastoje da se probiju i održe svoje crte na nacionalnom nivou – nastaje hibridizacija kulture, KFC sa ajvarom), **globalna demokratija** (porast demokratske svijesti, opet zahvaljujući masovnim medijima koji imaju veoma važnu ulogu u demokratskim procesima odlučivanja, nastaje javnost, odnosno **javno mnjenje** kao nova demokratska institucija koja u prošlosti nije postojala, te danas ima značajnu ulogu u kulturi vlasti – građani su nastankom sredstava masovnih komunikacija dobili uslove da saznaju šta se dešava u društvu, te izgrade lični stav o tim događajima i da preko istih tih sredstava komunikacije svoje stavove izraze u vidu kritike ili podrške, i time javnost postaje najširi demokratski kontrolor vlasti, a danas postaje veoma teško nacionalnim državama da medijima kreiraju onakvu sliku o stvarnosti koja je u skladu sa interesima vlasti, pa zbog toga autoritarni sistemi svoj status održavaju medijski zatvorenim prostorom – primjer je Kina) i **ekonomske nejednakosti** (najvidljivija, karakteriše je ogromna prekogranična trgovinska razmjena, strana ulaganja u zemlje u razvoju, transnacionalne kompanije, globalna podjela rada, aktivnosti globalnih finansijskih i trgovinskih organizacija (Međunarodni monetarni fond – svjetska banka, obrtanje novca davanjem kredita zemljama u razvoju, da bi se one obavezale i odrekle dijela svog nacionalnog ekonomskog suvereniteta u korist globalizovane ekonomske organizacije; razlike u ekonomskom bogatstvu između ekonomski najrazvijenijih i nerazvijenih zemalja se sve više uvećavaju, veoma mali broj zemalja u svijetu je uspio da se u toku procesa globalizacije integriše u svjetsku ekonomiju i da poveća svoje bogatstvo i nacionalni dohodak, a sve to pretežno zbog dominacije multinacionalnih kompanija koja je dovela do **tehnološkog jaza**).

*Pored ove tri glavne dimenzije, postoji i **politička dimenzija** (glavni nosilac – Evropska unija, primjer gubitka suvereniteta – Međunarodni sud pravde se nalazi u Strazburu, države se na odriču nacionalnog suvereniteta slanjem svojih stanovnika u Strazbur), **tehnološka i komunikacijska dimenzija** (brzina prenosa informacija), **socio-strukturalna dimenzija** (produbljivanje jaza između bogatih i siromašnih, danas je svima jasna razlika između bogatih i siromašnih), **ekološka dimenzija** (razni apeli i donošenje preporuka i standarda, skretanje pažnje na zaštitu životne sredine, ali ipak je u nekim zemljama profit važniji od ekonomske svijesti, što i dalje oslabljuje ekološku dimenziju – Kjoto protokol je bio na stand by- u skoro 10 godina), **vremensko-prostorna dimenzija** ("svijet se smanjio" – mom dedi je trebala cijela noć da dođe na pijac i proda mlijeko u drugom gradu, dok meni treba 40 minuta do te iste pijace – ali ! manjim svijetom je lakše upravljati), **demografska dimenzija** (migracije radne snage, turističke migracije, migracije izazvane političkim turbulencijama – uvijek je bilo migranata, ali danas ih je mnogo više) i **vojna***

dimenzija (trgovina naoružanjem koja nije uslovljena prijateljstvom među zemljama, proširenje vojno-diplomatskih veza).

23. Otuđenje u radu i tehnologija

Primjena i razvoj savremenih tehničkih sredstava u procesu proizvodnje dovodi i do izražene intelektualizacije rada, ali i do pasivizacije i obesmišljenosti rada. Kompanije su, uprkos ovim efektima primorane da ostvare profit, te zbog toga angažuju visoku stručnu i kreativnu radnu snagu u svojim istraživačko-naučnim centrima, markentiško-dizajnerskim, finansijskim i menadžerskim odjeljenjima. Ostatak radnika radi pretežno na mjestima koje automatizacija još nije zamijenila, te njima nije potrebna ni kreativnost ni neko naročito intelektualno angažovanje.

...

Sastavni dio otuđenosti u radu predstavlja i strah zaposlenih od otpuštanja sa posla, usljed stalnog tehnološkog usavršavanja procesa proizvodnje – strah od zastarenja znanja i vještina, dok kapitalisti stalno teže da rad radnika zamjene mašinama, što zapravo i podstiče radnike da se maksimalno angažuju u radu radi zadržanja radnog mjesta. Danas ne postoji posao za cijeli život, te ljudi mijenjaju nekoliko radnih mjesta u toku karijere i primorani su na sticanje novih saznanja i vještina.

24. Otuđenje belih kragni, rada i dokolice

Ekspanzija tercijarnog sektora privrede u razvijenim kapitalističkim društvima dovela je da se od zaposlenih traži sve više „vještina sa ljudima“ a ne „vještina sa predmetima“ kao kod manuelnih radnika – „tržište ličnosti“ (Mills) – ljudi prodaju dijelove svoje ličnosti i ličnim osobinama pripisuju tržišnu vrijednost (direktori i rukovodioci nisu zaposleni samo zbog svojih akademskih kvalifikacija i iskustava, već i zato što imaju sposobnosti da izađu na kraj sa ljudima). Ovo dovodi do otuđivanja ličnosti usljed lažnog izražavanja ličnosti na poslu (ličnost, odnosno ponašanje, postaje instrument tuđe svrhe) – najprije se čovjek otuđi od drugih ljudi lažnom predstavom, a zatim ostane sam, te se otuđi i od samog sebe.

...

25. Kriminal belih kragni

Kriminal belih kragni se odnosi na kriminal bogatih slojeva društva, a on obuhvata utaju poreza, nezakonite prodaje, malverzacije sa hartijama od vrijednosti i u prometu nekretnina, pronevjere, proizvodnju i prodaju opasnih proizvoda i čistu krađu – srednja klasa koja koristi svoj društveni položaj da bi stekla nelegalno bogatstvo (pored ovoga, postoji i kriminal moćnih – odnosi se na predstavnike vlasti koji koriste svoje državne funkcije za nezakonito sticanje ličnog bogatstva).
Korporacijski kriminal ?

26. Kriminal u sajber prostoru

Sajberkriminal predstavlja tehnološki kriminal koji se odvija uz pomoć informacionih tehnologija. Glavni tipovi tehnološkog kriminala su: ilegalno uključivanje u telekomunikacione sisteme (špijunaža, prisluškivanje), elektronski vandalizam i terorizam, krađa telekomunikacionih usluga, krađa autorskih prava (kopiranje materijala, softvera, filmova, kompakt diskova, itd.), pornografija, telemarketinške prevare (reklamiranje lažnih proizvoda, poslova, humanitarnih akcija, programa), kriminal u elektronskom prenosu novca, elektronsko pranje novca (prebacivanje ilegalnih prihoda radi sakrivanja kriminalnog porijekla), unapređivanje kriminalnih zavjera (malverzacije).

27. Uticaj čoveka na prirodu i zagađenje životne sredine ✓

Upravo zbog toga što je čovjek postao nezavisan od prirode (primjer – od ishrane koja je zavisila od prirodnih uslova, do unaprijeđenja poljoprivrede – ishrana više ne zavisi od prirodnih uslova), dolazi do stvaranja tehničke sredine u kojoj **ne postoji harmonija između čovjeka i prirode**. Mlađe generacije koje žive u gradovima, ljepotu prirode vide samo u televizijskim reportažama ili za vrijeme godišnjih odmora. Prelaskom na poljoprivredni način proizvodnje, dolazi do osvajanja i prilagođavanja prirode – tako počinje proces njenog uništavanja (prije svega šume koje su pretvarane u obradivo poljoprivredno

zemljište, mnogo šuma je uništeno otkrićem vatre). Tradicionalan način života ljudi nije naročito narušavao odnos čovjeka i prirode, već je drastično uništavanje prirode započeto prelaskom na industrijski način proizvodnje, odnosno na tržišni, kapitalistički način proizvodnje (zadovoljavanje potreba a ne profita, koja nema granica; do kraja XX vijeka, uništavanje životne sredine nije sankcionisano; vlasnici privatnih kompanija nisu imali osjećaj lične odgovornosti za zagađenje i uništavanje prirodne sredine – nisu zagađivali „svoju“ životnu sredinu, već „tuđu“). Neposredno, industrijski način proizvodnje doveo je do uništavanja šuma, do zagađenja rijeka i vazduha, do globalnog zagrijavanja, do uništavanja zemljišta, do genetski modifikovane hrane, do čestih ekoloških katastrofa i havarija. Dolazi i do demografske eksplozije, što dovodi do presušenja postojećih resursa zemlje za hranom i vodom.

Zagađenje životne sredine ispoljava se u **zagađenju vazduha**, **vode** i zagađenju **okoline otpadom**. Na **zagađenju vazduha** utiču dva izvora – spoljašnji (zagađenja koja nastaju usljed industrijskih isparenja i izduvnih gasova saobraćajnih sredstava – hemijska industrija, termoelektrane, rudarsko-topioničarska postrojenja, metaloprerađivačka, inudstrija boja i lakova, industrija stakla i plasatičnih masa) i unutrašnji (zagađenja koja nastaju usljed zagrijavanja stanova – do šesdesetih godina prošlog vijeka, ovo je bio najveći izvor zagađenja). U razvijenim zemljama se vodi do računa o prekomjernom zagađenju vazduha, dok u nerazvijenim zemljama nema ovakvih ograničenja, što uslovljava visoku zagađenost vazduha – oboljenja respiratornih organa i kisele kiše. Na **zagađenju vode** utiču industrijske i kanalizacione otpadne vode, upotreba đubriva u poljoprivredi, neadekvatno filtriranje i prečišćavanje vode – posljedice su zarazne bolesti kao što su dijareja, dizenterija i hepatitis. **Zagađenje okoline otpadom** je najzastupljenije u gradovima zemalja u razvoju.

28. Istrošenost resursa, rizik i životna sredina

Prirodni resursi se dijele na neobnovljive (količina na zemlji je fiksna, ne stvara ih čovjek – fosilna goriva (ugalj, nafta, gas), mineralne sirovine (rue metala i nemetala)) i obnovljive (količina na zemlji nije fiksna, stvara ih čovjek – voda, zemlja, biljni i životinjski svijet). Sadašnji način proizvodnje se ponajviše bazira na korištenju neobnovljivih izvora energije (već je primjetna iscrpljenost nafte), što zahtijeva prelazak industrije na korišćenje alternativnih resursa, ali je otvoreno pitanje da li će razvoj nauke i tehnike pronaći alternativne izvore i kakve će taj prelazak ostaviti posljedice na dalji razvoj industrije i život ljudi (pretjerano iscrpljivanje obnovljivih resursa može takođe dovesti do narušavanja ravnoteže ekosistema – nepovratnih lančanih reakcija koje će se negativno odraziti na uslove života, primjer – erozija tla nastala prekomjernom sječom šuma).

Čovjekov život u prošlosti je bio ugrožen opasnostima kao što su prirodne nepogode, bolest i glad – danas ovakve spoljašnje opasnosti ne predstavljaju prijetnju (osim ekstremnih vremenskih nepogoda i zemljotresa). Međutim, opasnost po zdravlje predstavljaju proizvedeni rizici koji nastaju kao posljedica pronalazaka koje je čovjek sam stvorio (globalno zagrijavanje, genetski modifikovana hrana i ekološke nesreće). Rizici koji prijete su otapanje leda na polovima i povećanje nivoa mora, širenje pustinja i pustošenje tla – promjena klimatskih obrazaca na Zemlji čiji je efekat nepredvidiv.

29. Informacione tehnologije i efikasnost sistema obrazovanja

Uticaj informacionih tehnologija na efikasnost obrazovanja ogleda se u primjeni obrazovnih tehnologija u procesu učenja, u uvođenju virtualne nastave, kao i u brzini preuzimanja novog saznanja. Javlja se multimedijalni oblik nastave koji omogućuje potpuniju saznavnu interpretaciju nastavnog sadržaja i olakšava proces učenja – nadopunjenje i lakše savladavanje znanja (virtualne učionice i univerziteti – nastava putem elektronskog učenja). Prethodnik današnjeg elektronskog učenja je bilo dopisničko učenje, u odnosu na koje elektronsko ima mnogo više prednosti i kvaliteta. Danas su učenici u svakom trenutku u mogućnosti da stupe u kontakt sa nastavnicima, smanjuje se izolovanost i pospješuje komunikacija između polaznika, što povećava motivaciju za učenjem. Na kraju krajeva, ovakav vid učenja je značajan za zaposlene koji moraju da uče cijeloga života, a za to nemaju vremena zbog posla – ovakav vid učenja je brži i efikasniji. Najbitnija i najefikasnija posljedica ovakvih tehnologija je znanje koje više nije dostupno samo elitama, već svima koji su za njega zainteresovani (sam cilj interneta je bio da ubrza komunikaciju između naučnika koji su radili u različitim krajevima Amerike na projektima za potrebe vojske, te da se ekonomičnije iskoristi skupocjena eksperimentalna oprema). Kada se preslika na krupniji plan, dostupnost novih saznanja nije samo na raspolaganju pojedincu, već i grupi kao što je država, koja takve resurse može da iskoristi iako ta saznanja nije stvorila vlastitim snagama.

30. Informacione tehnologije i nejednakosti – digitalni jaz

Novi tip proizvodnje (zasnovan na znanju i inovacijama), može se definisati kao “softver ekonomija” (nevidljiva, ali možna pokretačka sila globalizacije). Ovo polje je sjetsko, te inženjeri biotehnologije, informatičari, menadžeri, ekonomski analitičari i softver stručnjaci postaju traženi širom svijeta – postaju prosperitetni dio novog svijeta bez granica. Problem je u tome što ovakve promjene nisu dotakle cjelokupno čovječanstvo. U ovakvom društvu, moć posjeduje onaj ko u šaci drži najviše informacionih i komunikacionih tehnologija – nažalost, nisu sve društvene grupe sposobne za ovakvo nešto, te dolazi do neravnomjerne raspodjele koristi od informatičkih i komunikacijskih tehnologija – digitalni jaz. Ovome u prilog, ženski dio populacije i dalje ima manji pristup obrazovnom sistemu. Postoje dvije vrste digitalnog jaza – digitalni jaz u užem smislu (nejednakost u pristupu informaciono-komunikacionim tehnologijama, zasnovana na polu, obrazovanju, vrsti prihoda, uzrastu) i globalni digitalni jaz (razlike koje se javljaju između zemalja i regiona svijeta u pogledu pristupa naprednim tehnologijama).

31. Kulturna reprodukcija kao oblik nejednakosti (učiti kako ne raditi)

Obrazovanje može da donekle izjednači doprinose reprodukciji odnosa moći i povlastica među klasama – raspodjela znanja pruža šansu da ljudi osvoje određene društvene uloge koje im donose odgovarajući društveni položaj i moć – sistem jednakih šansi.

...

32. Materijalno stanje porodice kao oblik nejednakosti

Iako je danas opšteprihvaćeno da obrazovni sistem predstavlja vodilju što se tiče napredovanja u društvu – najsposobniji zauzimaju najviše položaje, neki smatraju da uspjeh u životu ne zavisi od individualnih sposobnosti, već od materijalnog položaja porodice iz koje pojedinac potiče (istraživanja iz prošlog vijeka su otkrila da bijelci i azijati u Americi bolje prolaze u školi od crnaca koji dolaze iz porodica nižeg obrazovnog i socijalnog statusa). Postoje studije koje pokazuju da u nekim situacijama djeca bogataša i moćnika uglavnom stiču visoke kvalifikacije i dobijaju dobro plaćene poslove bez obzira na svoje sposobnosti – da je tačno da je IQ mjerilo uspjeha u školovanju, onda bi ljudi sa istim IQ-om imali iste ili slične uspjehe u školovanju. Te iste studije smatraju da djeca bogataša ostaju duže u obrazovnom sistemu, samim tim imaju veći koeficijent inteligencije.

...

33. Socijalna facilitacija, zabušavanje i deindividuacija ✓

Socijalna facilitacija i socijalno zabušavanje u jednoj mjeri predstavljaju srodne pojmove, jer su i za jedno i za drugo važno da li je moguće procijeniti pojedinačan učinak određenog pojedinca i da li je aktivnost koja treba da se uradi jednostavna i poznata ili kompleksna i potpuno nepoznata.

SOCIJALNA FACILITACIJA predstavlja sklonost ljudi da u prisustvu drugih ljudi, kada je moguće procijeniti njihov pojedinačni učinak, postižu **bolji rezultat u jednostavnim** i dobro uvježbanim zadacima, a lošiji u složenijim zadacima (primjer – horska tačka vs solo klavirska tačka).

SOCIJALNO ZABUŠAVANJE predstavlja sklonost ljudi da u prisustvu drugih ljudi, kada nije moguće procijeniti njihov pojedinačni doprinos, postižu **slabiji učinak na jednostavnim**, a bolji na složenim zadacima (pjevanje solo ili u kvartetu vs horsko pjevanje).

Zaključak: davati složene zadatke ljudima u timu ako nije moguće procijeniti pojedinačan učinak, a jednostavne zadatke davati pojedinu za kojeg se zna da dominira u njemu.

DEINDIVIDUACIJA predstavlja **gubljenje ličnog identiteta** i prisvajanje grupnih normi i identiteta usljed moći grupe (Kju Kluks klan se krije iza bijelih odora – gubljenje identiteta i smanjenje osjećaja lične odgovornosti – sami ne bi bili sposobni da propagiraju mržnju, što uspijevaju grupno). Grupna deindividuacija stvara **grupnu zaslijepljenost** (primjer – čovjek iz „Ubiti pticu rugalicu“ koga iz grupe izdvaja advokatova kćerka) koja pruža osjećaj neranjivosti, vjerovanje u ispravnost rada grupe, diskreditovanje informacija suprotnih grupnoj odluci (navijačke grupe, radikalne religijske grupe itd.), pritisak na članove grupe da se komformistički ponašaju, stereotipizovanje članova koji ne pripadaju grupi.

34. Konformizam i socijalni uticaji ✓

Konformizam je vid socijalne interakcije koji predstavlja prilagođavanje pojedinca oblicima ponašanja koje drugi od njega očekuju (roditelji, vršnjaci, škola) ili kada grupno ponašanje služi kao orijentacija za vlastite stavove (primjer – Mićo i ja tapšemo čovjeku iz Gradiške, cijeli red nastavlja da tapše sa nama, ali pojma nemaju kome i zašto; neaktivnost na online predavanjima). Do konformizma dolazi jer je grupa privlačna za pojedinca, zbog niskog nivoa samopoštovanja, zbog velikog društvenog uticaja grupe ili želje da se izbjegne sukob.

Informacioni socijalni uticaj se javlja kada ljudi **ne znaju** šta je ispravno ili najbolje učiniti ili reći – javlja se u novim, zbunjujućim ili kriznim trenucima u kojima se situacija ne može jasno definisati, tada ljudi gledaju ponašanje drugih kao važan izbor informacija i koriste ga kako bi izabrali prikladan način sopstvenog ponašanja (primjer – naručivanje sušija po prvi put u restoranu; masakr u Vijetnamskom ratu kada je komandir počeo da puca a svi ostali mahnito slijedili njegov primjer).

Normativni socijalni uticaj vodi konformiranju da bi pojedinac bio **prihvaćen** ili se svidio ostalima u grupi, rezultira javnim ili privatnim prihvatanjem vjerovanja i ponašanja grupe (devijantna ponašanja – droga, alkohol – znam da nije dobro, ali neću da budem crna ovca!).

Konformizam, povezan sa deindividuacijom, može da dovede do jako loših stvari (pokazano u Milgramovom socijalnom eksperimentu).

35. Ašov i Milgramov socijalni eksperiment ✓

Ašov eksperiment predstavlja istraživanje konformizma, gdje su u grupama od 7-9 ispitanika svi sem jednog bili instruisani kako da procjenjuju dužinu različitih linija. Rezultat je da se trećina ispravnih opažanja pod pritiskom grupe mijenjala, a kada se uveo još jedan neobučeni ispitanik, procenat uticaja se smanjio.

Milgramov eksperiment je nešto moralno diskutabilniji od Ašovog, a sastojao se od eksperimentatora, ispitivač (subjekt istraživanja) i ispitanik (saradnik eksperimentatora). Cilj eksperimenta je bio da odgovori na pitanje da li su Nacisti u holokaustu samo izvršavale naredjenja, a eksperiment je dao šokantne rezultate – ispitivači su bili poslušni „autoritetu“ (eksperimentatorima) i u nepristojnom procentu su davali „elektrošokove“ ispitanicima ukoliko bi oni dali pogrešan odgovor na neko od pitanja. Subjekti su se pokoravali autoritetu zbog normativnog i informacionog socijalnog uticaja – ljudi se često konformiraju pogrešnoj normi. Takođe, subjekti su nakon prvog „opravdanog“ šoka bili neodlučni prilikom nastavka/odustajanja od elektrošokova (ekvivalentno sa Nacistima, koji nisu imali granicu u svojim pohodima) – ako su dali elektrošok od 100, ništa ne fali da daju elektrošok i od 115 V.

36. Pojam, obeležja i vrste mobinga ✓

Mobing označava specifičan oblik ponašanja na radnom mjestu kojim jedna ili više osoba sistematski psihički zlostavlja i ponižava drugu osobu ugrožava njen ugled, ljudsko dostojanstvo i integritet, sa ciljem eliminacije sa radnog mjesta.

Glavna obilježja mobinga su da ne podrazumijeva fizičko, već **psihičko zlostavljanje** i ponižavanje jedne osobe (žrtve) na radnom mjestu od strane jedne ili više drugih osoba (mobera), u toku dužeg vremenskog perioda, što dovodi do povrede dostojanstva zaposlenog i stvaranja neprijateljskog radnog okruženja, te ima za cilj izazivanje prestanka radnog odnosa (na inicijativu ili krivicom zaposlenog). Manifestuje se kroz **neprijateljsku komunikaciju** (vika, povišen ton, kleveta, uvreda), **ignorisanje** (uskraćanje prava na mišljenje, uskraćivanje informacija), **davanje ponižavajućih poslova** (koji mogu biti štetni za zdravlje), neargumentovanu kritiku rada (razne „osnovane“ optužbe), neosnovana **pojačana kontrola** izvršavanja radnih obaveza, **uskraćivanje individualnih prava**, verbalni seksualni **nasrtaji i uvrede**, te **fizičke prijetnje**. Razvijene kompanije imaju grupu za podršku koja se bori protiv mobinga.

Dvije osnovne vrste mobinga su **vertikalni** (najizraženiji, postoji **bossing** – mobler je poslodavac ili predstavnik menadžmenta, a žrtve zaposleni koji uočavaju probleme i reaguju na njih, i postoji **obrnuti** mobing – mobleri su zaposleni, a žrtva je poslodavac) i **horizontalni mobing** (mobing na istom hijerarhijskom nivou, gdje su mobleri jedan ili više zaposlenih, a žrtve ambiciozni, kreativni i sposobni radnici – uzrok je profesionalna konkurencija praćen zavišću i ljubomorom).

Mobing ima loš uticaj na zdravlje (stres, ubrzan rad srca, napetost itd.), psihičko stanje (frustriranost, dekoncentracija, gubitak samopoštovanja), uticaj na materijalni položaj i porodične odnose, kao i na društveni položaj. Za poslodavca, mobing je štetan zbog poremećenih međuljudskih odnosa i pada produktivnosti, za društvo zbog pada sistema vrijednosti, a za nacionalnu ekonomiju zbog povećanja stope nezaposlenosti i porasta broja korisnika prava po osnovu invalidnosti).

37. Socijalna stratifikacija (definicija, vrste kroz istoriju i stratifikacija savremenog društva)

Socijalna statifikacija je društveno raslojavanje koje u širem smislu opisuje nejednakosti između pojedinaca i grupa u okviru ljudskih društava. Najčešće se određuje na temelju imovine ili vlasništva, ali i drugih činilaca – pol, starost, vjerska pripadnost, položaj u vojsci itd. Stratifikacija (položaj) koji osoba nosi u određenoj grupi određuje i njenu ulogu u društvu.

U istoriji društva postojala su četiri osnovna sistema raslojavanja: **ropstvo** (ekstremna nejednakost među ljudima), **kasta** (kastinski sistemi u Indiji – vjerovanje u reinkarnaciju – pojedinci koji ne poštuju dužnosti svoje kaste u sljedećoj inkarnaciji će zauzimati niži položaj; postojala je zabrana kontakata pripadnika različitih kasti), **staleži** (feudalna društva u Evropi, slojevi sa različitim obavezama i pravima, najviši stalež – aristokratija i plemstvo, drugi stalež – sveštenstvo, treći stalež – trgovci, poljoprivrednici) i **klasa** (klasni sistem, široko grupisanje ljudi koji dijele ekonomske resurse, osnovne klasne razlike su ekonomski faktori – bogatstvo i zanimanje, te kulturni faktori – način života; granice između klasa nisu jasno definisane, fleksibilne su, nema ograničenja stupanja u brak, ne uspostavljaju se na osnovu pravnih ili religijskih propisa – naravno, početnu prednost ima npr. član kraljevske porodice, ali evo pogledajmo Harry-a koji je izašao iz tih okvira i sam izabrao kojoj klasi, odnosno kom načinu života će pripasti).

Savremeno društvo je klasno organizovano (zasnovanost nejednakosti na temelju širokih veza bezličnog karaktera – osnov klasnih razlika su nejednake plate i uslovi rada za pripadnike istog zanimanja). Goldtorp je uočio dva glavna faktora određivanja klasne pozicije: tržišna situacija (primanja, sigurnost radnog mjesta i izgledi za napredovanje) i situacija na radnom mjestu (nivo autonomije i ukupnih odnosa kontrole koji utiču na zaposlenog). Klasa se dijeli na višu (posjedovanje hartija od vrijednosti – neravnomjerno raspoređeno – najbogatijih 10% posjeduje polovinu bogatstva, a siromašnija polovina stanovništva samo 8 % ukupnog bogatstva, različiti načini sticanja bogatstva – stari novac i brzo sticanje bogatstva; menadžeri velikih korporacija – posjeduju veliki broj akcija, industrijski preduzetnici starog stila, finansijski kapitalisti – na čelu osiguravajućih kuća, banaka, investicionih fondova, ispod više klase je službenička klasa – profesionalci, menadžeri i viši rukovodioci), srednju (pojedinci koji se bave različitim profesijama – zaposleni u sektoru usluga, nastavnici, medicinari – nastala usljed porasta „bijelih okovratnika“ tj. službenika, u odnosu na „plave okovratnike“ tj. manuelne radnike; ovaj stalež je nastao zbog širenja velikih organizacija u modernim društvima koja su pokrivala sektore u kojima država ima važnu ulogu; pripadnost profesiji uslovljeno kvalifikacijom, rad se prati, uspon sajber radnika) i radnička klasa (plave kragne – obrnut trend danas, porast apsolutnih prihoda, te većina radnika više ne spada u siromašne – plave kragne se približavaju srednjoj klasi, glavni razlog je roba široke potrošnje, ali nikada nisu postali dio srednje klase).

38. Društvena pokretljivost ✓

Društvena pokretljivost predstavlja **kretanje grupa i pojedinaca** među različitim društveno-ekonomskim pozicijama. Postoji **vertikalna** (kretanje nagore ili nadole po društveno-ekonomskoj ljestvici, najzastupljenija – načelo jednakih mogućnosti ili šansi) i **horizontalna** društvena pokretljivost (geografska, odnosno prostorna pokretljivost – iz jednog kraja grada u drugi grad, iz oblasti u oblast). Mobilnost se izučava u dva oblika: **unutargeneracijska mobilnost** (kretanje pojedinca u toku radnog vijeka) i **međugeneracijska mobilnost** (mobilnost kroz generacije).

Silazna pokretljivost je manje izražena ali i dalje široko rasprostranjena – nastaje pod uticajem promijenjenih uslova života (otpuštanje posla, smanjivanje fabrika, povećana globalna konkurencija – ukidanje radnih mjesta, razvod braka) i nuspojave su nerijetko psihološki problemi i naksioznost. Ova pokretljivost nije toliko izražena zbog brzog rasta broja radnih mjesta „bijelih kragni“.